

Alan Woods

İngiliz siyaset kuramcısı ve yazar. 16 yaşında İşçi Partisi üyesi oldu. 1960 yılında Ted Grant ile tanıştı ve Grant'in 2006'daki ölümüne kadar onunla birlikte çalıştı. 1970'li yıllarda İspanya'ya giderek Franco karşıtı illegal mücadelenin içinde yer aldı. Son dönemde çalışmalarını Latin Amerika, özellikle de Venezuela üzerine yoğunlaştırdı. Woods'un Ted Grant'la birlikte kaleme aldığı *Aklın İsyanı: Marksist Felsefe ve Modern Bilim* kitabı da Yordam Kitap tarafından yayınlanmıştır (2018, çev. Fuk Demirsoy-Ömer Gemici). Yazarın diğer eserleri arasında şunlar sayılabilir: *Lenin and Trotsky – What They Really Stood For* [Lenin ve Troçki – Gerçekte Neyi Savunmuşlardı? (Ted Grant ile birlikte)], *Bolshevism* [Bolşevizm], *The Road to Revolution* [Devrime Giden Yol], *Marxism and the National Question* [Marksizm ve Ulus Meselesi], *Marxism and the United States* [Marksizm ve Birleşik Devletler], *The Venezuelan Revolution* [Venezuela Devrimi], *A Marxist Perspective and Ireland: Republicanism and Revolution* [Marksist Perspektiften İrlanda: Cumhuriyetçilik ve Devrim].

Eserin orijinal adı:
The History of Philosophy: A Marxist Perspective
Wellred Books (www.wellred-books.com)

Eserin Türkçe basım hakları Wellred Books'tan alınmıştır.
(Alan Woods Copyright © Wellred Books, All rights reserved, 2021)

İngilizceden Çeviren:
Zeki Avcı

Yordam Kitap: 476 • **Marksist Bir Felsefe Tarihi** • Alan Woods

ISBN 978-605-172-777-6 • *Çeviri:* Zeki Avcı • *Redaksiyon:* Cem Eroğul-Hasan Erdil

Düzeltilme: Didem Gerçek • *Kapak ve İç Tasarım:* Savaş Çekiç

Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım:* Aralık 2025

© Wellred Books, 2021; © Yordam Kitap, 2023

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)

Kuloğlu Mah. Altıpatlar Sokak Çubukçu Çıkmazı No.1/A Beyoğlu-İstanbul

Tel: +90 212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com

www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

www.instagram.com/yordamkitap • <https://bsky.app/profile/yordamkitap.bsky.social>

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1

Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2

34310 Haramidere / İstanbul

Tel: 0212 412 17 77

MARKSİST BİR
FELSEFE TARİHİ

İÇİNDEKİLER

Giriş	11
ÇIKIŞ NOKTAMIZ	11
Felsefe nedir?	13
Devrimci bir dünya görüşü	14
Felsefenin tarihi neden araştırılmalıdır?	16
Hegel'in 'Felsefe Tarihi'	17
Felsefe tarihine Marksist bakış	20
Geçmişe yönelik postmodern tutum:	
Cehaletin mutluluk olduğu yerde, bilge olmak aptallıktır	23
Felsefi tarihin çarpıtılması	25
Sahte bir nesnellik	26
Eleştirenlerim üzerine birkaç söz	27
Devrimci bir silah olarak felsefe	28
Profesör Benjamin Farrington: Kişisel bir anı	30
1. FELSEFENİN ORTAYA ÇIKIŞI	33
Dinin rolü	36
İşbölümü	44
Düşüncede bir devrim	49
Felsefenin doğuşu	50
Anaksimandros	54
Anaksimenes	56
Materyalizmden idealizme	59
Pisagor ve okulu	64
Pisagorcu öğreti	66
"Her şey sayılardan ibarettir"	69

2. İLK DİYALEKTİKÇİLER	76
Eleacılar	83
Hızlı Aşıl	85
İlk atomcular	90
Lukretius'un din hakkındaki görüşleri	96
İdealizmin yükselişi	101
Sokrates ve Platon	110
Platon'un idealizmi	116
3. ARİSTOTELES VE KLASİK YUNAN FELSEFESİNİN SONU	121
İskenderiye döneminde Yunan bilimi	136
Kölelik	139
Kinikler ve kuşkucular	142
4. HİRİSTİYANLIĞIN YÜKSELİŞİ	148
Karanlık çağ	148
İlk Hıristiyanlar	149
Konstantin	153
Ortodoksluk	154
İznik Konsili	155
Zulüm ve imha	157
Hypatia cinayeti	161
5. İSLAM FELSEFESİ	165
İspanya ve Araplar	167
Gerileyen Avrupa ve ilerleyen Asya	171
6. ORTA ÇAĞ'DA FELSEFE	176
Realizm ve nominalizm: Tümeleler meselesi	178
Din karşısında bilim	188
Burjuvazinin yükselişi	190
İdeolojinin krizi	192
7. RÖNESANS	195
Galileo	199
Değişmezlik çağı	209
Bilimin ilerleyişi	214
Kalkülüsün icadı	216
Ampirizmin çöküşü	220
Yolun sonu	230
Fransız materyalizminin doğuşu	235

8. DESCARTES, SPİNOZA VE LEİBNİZ	241
Descartes ve bilim	245
Spinoza	250
Leibniz	261
9. KANTÇILIĞIN ÇIKMAZI	266
Kant'ın bilgi teorisi	268
Kendinde-şey	270
Mantığın biçimleri	275
'Antinomiler'	277
10. HEGEL'İN FELSEFEDEKİ DEVRİMİ	283
Hegel'in keşif yolculuğu	284
Günümüzde Hegel	286
Bilgi teorisi	292
Düşünce nasıl gelişir?	294
Diyalektik ve formel düşünme	299
Hegel'in 'Mantık'ı	302
Nitelik ve nicelik	305
Öz	308
Görünüş ve öz	310
Biçim ve içerik	312
Zorunluluk ve rastlantı	316
Kavram	323
11. HEGEL'DEN MARX'A	327
Hegeliğin çıkmazı	327
Hegel'den sonra Hegelcilik	328
Gericiliğin bir silahı olarak Hegelcilik	329
Anglosakson dünyasında Hegelcilik	330
Hegelci okulun çözülüşü	331
Hegelci sol	332
Sol Hegelcilerin sınırları	334
Ludwig Feuerbach	335
Olağanüstü bir işbirliği	340
Marx'ın felsefedeki devrimi	343
Feuerbach Üzerine Tezler	346
İkinci tez	347

Hegel'deki akılcı çekirdek	349
Öznel idealizm	351
Devrimin cebiri	353
Feuerbach üzerine üçüncü tez	354
Feuerbach üzerine sekizinci tez:	
<i>Komünist Manifesto</i> 'ya doğru	357
Bir gerileme dönemi	359
Felsefenin sonu	360
Yeni bir başlangıç	362
KAYNAKÇA	364

Giriş

ÇIKIŞ NOKTAMIZ

Felsefe Tarihi üzerinde çalışmaya, ilk olarak yirmi yedi yıl kadar önce, Marksist felsefe ile modern bilim arasındaki ilişkiyi irdeleyen *Aklın İsyanı* kitabını yazarken başladım. *Aklın İsyanı* büyük bir başarı elde etti, ancak yazmaya başlarken öngördüğümünden çok daha uzun bir kitap oldu. Uzunluğuna dair kaygılar nedeniyle, kitabın ilk bölümünü, yani felsefe tarihini ele aldığım ve Marx'ın devrim niteliğindeki diyalektik materyalizm teorisine dek götürdüğüm kısmını, istemeyerek de olsa çıkarmak zorunda kaldım.

Hedefim, *Felsefe Tarihi*'ni ileride ayrı bir çalışma olarak yayınlamaktı. Ancak, türlü nedenlerle, daha acil işlerin halledilebilmesi için bu iş ertelendi. Yirmi yılı aşkın bir süre boyunca, çalışma bir kenara bırakıldı ve Marx'ın bir zamanlar *Alman İdeolojisi*'nin yayınlanmayıp bekletilmesine atıfla söylediği gibi, farelerin kemirici eleştirisine terk edildi. Günü geldiğinde internet sitemizde yayınlandı ve olumlu tepkiler aldı, ancak asıl niyetimiz olan kitap biçiminde yayınlama hedefi, şimdiye kadar hayata geçirilemedi.

Bu çalışmayı yayınlamak için harekete geçebilmiş olmayı, felsefeye özel ilgi duyan kimi yoldaşların baskısına borçluyum. *Felsefe Tarihi*, Uluslararası Marksist Eğilim'in, burjuva ideolojisiyle mücadele etmek, Marksizmin ortaya koyduğu fikirleri savunmak ve bunların yayılmasını sağlamak için

sürdürdüğü sistemli çabaya bir katkı niteliğinde. Bu, tam zamanında alınmış ve zorunlu bir karardır. Kapitalist sistemin kendisini ölümcül bir krizin içinde bulduğu bir dönemde, mevcut düzenin iflası, kaçınılmaz olarak, entelektüel etkinliğin her alanında bariz bir gerileme biçiminde beliriyor.

Anılan gerileme, özellikle de felsefe alanında, burjuva düşüncesinin çürümüşlüğü en utanç verici biçimde dışa vurduğu alanda göze çarpıyor. Sosyalizm mücadelesi siyaset ve iktisatla sınırlı değildir. Düşünsel düzeyden başlayarak her düzeyde sürdürülmesi gerekiyor. Elinizdeki kitabın, bu kaçınılmaz mücadelede işçilerin ve gençlerin donanımına yardımcı dokunabilirse, amacıma ulaşmış olacağım.

Çalışmanın özgün hâlini okumuş olanlar, metindeki temel noktaların tümüyle korunduğunu göreceklerdir. Buna karşılık, yoldaşların da yardımıyla metni baştan sona gözden geçirdim ve özellikle Orta Çağ ile ilgili bölüme yeni altbölümler ekledim. Aynı zamanda, –en azından eski anlamıyla– felsefenin neden Marksizmle sona erdiğini açıklayan bir son bölüm ilave ettim.

Ayrıca, önceki metinde ek biçiminde yer verilmiş olan Hint felsefesi bölümünün bu kitapta yer almadığını, İslam felsefesi bölümünün ise, özellikle bu felsefenin Orta Çağ'da oynadığı role odaklanılarak kısaltıldığını fark etmişsinizdir. Bu değişiklikler ne rastgele yapıldı ne de benim açımdan herhangi bir ilgi eksikliğinden kaynaklandı. Aslında tam tersi oldu. Takdir edeceğiniz üzere, iki bin beş yüz yıllık felsefe birikimini sunmak, öyle kolayca altından kalkılabilecek bir iş değil; ben de yer darlığı nedeniyle, konunun pek çok önemli boyutunu atlamak ve konuyu, en temel yönleri dışında kalan her şeyden arındırmak zorunda kaldım.

Doğu felsefesinin evrimi (Çin felsefesini de kapsaması gerekir, ki bu başlı başına muazzam bir konudur), Hegel'le

doruğa çıkıp Marx ve Engels'in felsefi devrimiyle sonuçlanan Batı felsefesinden hayli farklı bir çizgide ilerledi. Konunun hakkını verebilmek için, sadece kitabın mevcut hâlini çok hacimli (ve savunulmasını oldukça güçleştirecek) bir şekilde genişletmek değil, aynı zamanda, bir veya daha fazla ek cilt çıkarmak gerekecekti. Dolayısıyla, oldukça karmaşık bir konunun, kendim başta olmak üzere hiç kimseyi memnun etmeyecek yetersiz bir özetini yayınlamaktansa, zaman ve iş baskısından imkân bulduğumda bir ihtimal geri dönmek niyetiyle, bu konuyu bir kenara bırakmaya karar verdim.

Felsefe nedir?

Marksizm bir felsefe olarak doğmuştur ve Marksizmin felsefi yöntemi, Marx ve Engels'in fikirlerinin anlaşılmasında temel bir önem taşır. Peki, öyleyse felsefe nedir?

Felsefe, bir düşünme biçimidir ve sıradan hayatta alışık olduğumuz düşünme biçimlerinden farklıdır. Kendisini gündelik hayatın anlık sorunlarıyla sınırlamaz; yaşam ve ölüm, evren, fikirlerin ve maddenin doğası, neyin iyi neyin kötü olduğu gibi temel sorunlarla boğuşur. Sonuçta bunlar, her birimiz için büyük önem taşıyan konulardır; bununla birlikte, olağan koşullarda çoğu insanın düşünce dünyasında merkezî bir yer tutmazlar.

Tarih boyunca, en azından günümüze dek, çoğu insanın zihni ağırlıklı olarak günlük varoluş mücadelesiyle meşgul olmuştur. Hemen hemen tümüyle, şunlar gibi dünyevi sorunlarla meşgul olmuşlardır: Gelecek hafta hâlâ bir işim olacak mı? Ay sonuna kadar idare edebilecek kadar param olacak mı? Başımı sokacak bir evim, çocuklarımla gidebileceği bir okul olacak mı, vesaire.

Gelgelelim insan düşüncesi çok daha büyük işlerle uğraşmaya elverişlidir. Düşünce tarihi, Lascaux ve Altamira ma-

ğaralarındaki muhteşem resimlerle başlayan sanat tarihini; doğayı fethetmemizi ve yıldızlara dek uzanmamızı sağlayan bilimin tarihini; aynı zamanda da birçok şaşırtıcı içgörüsüyle felsefe tarihini kapsar.

İnsanlar dünyayı, doğaüstü etmenleri, yani tanrıları, tanrıçaları ve dinlerin en ilkel zamanlardan beri taşıyageldikleri başka her türlü batıl inanç ögesini işe karıştırmaksızın açıklamaya başlar başlamaz, felsefe ortaya çıkar. Bu, doğaya ve kendimize dair bilimsel bir anlayış biçiminin başlangıcına işaret eder.

Devrimci bir dünya görüşü

Marksizm her şeyden önce bir dünya görüşü ya da bu şekilde adlandırmayı tercih ederseniz, bir felsefedir. Engin bir kapsama sahiptir. Bir tarih ve iktisat teorisi olmanın yanı sıra, devrimci eylem için de bir kılavuzdur. Peki Marx bu fikirleri nereden almıştır? Bunlar gökten zembille inmemiştir. Marx'ın kendisi, fikirlerinin üç ana kaynağı olduğunu açıklamıştır: Klasik İngiliz burjuva iktisat teorisi (Adam Smith ve David Ricardo) ve ütopyacı sosyalizmin cesur öncüleri: Fransız Saint-Simon ile Fourier ve Galli hemşehrim Robert Owen.

Ancak Marx ve Engels'in fikirlerinin oluşumunda ilk ve en önemli basamak, hiç kuşkusuz, klasik Alman felsefesi, özellikle de Hegel'dir. Ki bu da birçok farklı felsefi düşünce akımının geliştiği uzun bir dönemin ürünüydü. Şimdilerde, örneğin ütopyacı sosyalistlerin fikirlerini (Dühring'in yaptığı gibi) reddetmek çok kolaydır. Yine de onların sosyalizm tarihine yaptığı kayda değer katkılara saygı göstermek ve bu kişilerin fikirlerinin Marksizmin oluşma aşamasında oynadığı rolü kabul etmek daha doğru olmaz mı?

Yakın zamanda Robert Owen'in eserlerinden bazı bölümleri yeniden okudum ve şunu söyleyebilirim ki, bugün için kimi

fikirleri hâlâ tamamen devrimcidir. Ancak Owen'ı saygıyla anmamız, ütopyacı sosyalizm akımının fikirlerine geri dönmeyi savunduğumuz anlamına mı gelir? Elbette hayır! Yine de bu fikirlerin bilimsel sosyalizmin gelişiminde önemli bir rol oynadığını inkâr etmek mümkün değildir. Basit gerçek budur.

Zaman zaman, Marx ve Engels'ten önce ortaya atılmış her şeyin muhafazakâr ve gerici sayılarak gözden çıkarılabileceğini varsayan, nispeten çocukça bir önyargıyla karşılaştığım oluyor. Sadece Hegel'in değil, Adam Smith ve Ricardo'nun da 'üst sınıf düşünürleri' olduğu kesinlikle doğrudur. Bazı aymazlar, bu gerçeğin tek başına bu gerçeğin, onları büyük devrimci düşünürler olmaktan çıkarmaya yeteceğini sanıyor. Bu düşünürlerden (hepsinin değilse de) bazılarının muhafazakârlığa ve hatta gericiliğe meyleden siyasi görüşlere sahip olduğu da doğrudur. Gençlik yıllarında Fransız Devrimi'ne sıcak bakmış olsa bile, bizzat Hegel'in de siyasi görüşleri muhafazakârdır. Lâkin bu, Hegel'in diyalektik yönteminin son derece devrimci bir öge taşıdığı gerçeğini değiştirmez –bu gerçek, Hegel'e şüpheyle yaklaşan ve hatta onun Tanrıtanımaz ve bozguncu görüşlere sahip olduğundan kuşkulanan gerici Prusya yetkilileri tarafından da kabul edilmiştir.

Marx, her çağda egemen durumdaki fikirlerin, egemen sınıfın fikirleri olduğunu uzun zaman önce izah etti. Bahsi geçen kişiler, kendi dönemlerinin en gelişkin düşüncelerini temsil ediyorlardı ve Marx da kendisine bu fikirleri temel almıştı. Adam Smith tarafından keşfedilen ve Ricardo tarafından geliştirilen değer yasası doğrudan Marx'ın artık değer teorisine, Hegel'in idealist diyalektiği ise diyalektik materyalizme zemin hazırladı. Geçmişe ait fikirlerin Marksistlerce görmezden gelinebileceği düşüncesi, bazı aşırı anarşistlerin, yeni bir sınıfsız toplum inşa etmek için daha önce var olan her şeyi yok edip toplumu en baştan ve farklı bir biçimde inşa et-

mek gerektiğine dair önyargıları kadar ahmakçadır. Bu, ütopyacılığı damıtırsanız ortaya çıkacak olan özdür ve eğer bunu kabul edersek, sosyalist bir devrimi uygulamada gerçekleştirmeye olasılığını da ortadan kaldırmış oluruz.

Sosyalist bir devrim, kapitalizmin mevcut kazanımlarını yok etmeyecek, aksine onları temel alacak ve tamamen farklı bir toplumsal ve sınıfsal içerikle dolduracaktır. Bilim ve teknolojinin kazanımları da artık küçük bir asalak hâkim sınıfın çıkarlarına hizmet etmeyecek, toplumun tamamının çıkarları doğrultusunda planlı bir biçimde kullanılacaktır. Yeni toplum, eskisinden kalan tuğlaları kullanarak inşa edeceğiz; bunun basit nedeni de hâlihazırda bu amaca uygun başka tuğla bulunmamasıdır.

Nasıl ki eski toplumdan miras kalan mevcut üretici güçleri –toprak, fabrikalar, bilim ve teknoloji– kullanacaksak, aynı şekilde, geçmişte geliştirilmiş en ileri fikirleri de kendimize temel almalıyız. Marksizm Hegel’in idealizmini yadsıdığı, fakat aynı zamanda, onun diyalektik yöntemindeki ilerici ve devrimci olan her şeyi korumuştur. Bilimsel sosyalizmin kurucuları, Hegel’in elinde çarpıtılmış ve idealist bir kılıf içinde sunulan diyalektiği kurtarmış ve onu ilk kez sağlam bir materyalist temele oturtmuşlardır. Bu sayede, toplumu devrimci çizgide değiştirmeye yarayacak güçlü bir silah yaratmışlardır.

Felsefenin tarihi neden araştırılmalıdır?

Marx ve Engels’in bütün yapıtları, belirli bir felsefi yöneme yaslanır ve bu yöntem –diyalektik materyalizm– kullanılmadan anlaşılamaz. Aynı durum, Marksist düşüncenin 20. yüzyıldaki en seçkin temsilcileri olan Lenin ve Troçki’nin eserleri için de geçerlidir. Aslında diyalektik yöntem, antik Yunanlılar tarafından zaten biliniyordu; daha sonra Hegel tarafından geliştirildi. Diyalektik materyalizmin ortaya koy-

duğu temel fikirleri kavramanın o kadar zor olduğu da söylenemez. Tüm büyük fikirler gibi, bu fikirler de özde basittir ve basitliklerinden kaynaklanan bir güzelliğe sahiptir.

Buna rağmen, kendilerini Marksist addeden haddinden fazla sayıda insan, söylediklerinin daha derin düzeyde ne anlama geldiği üzerine hiç düşünmeden, birkaç temel fikri tekrarlamakla yetiniyor. Bu türden ‘Marksistler’, çarpım tablosunu ezberden saymayı öğrenmiş küçük bir çocuğu, ya da daha ziyade, insan konuşmasını taklit ederek, birtakım cümleleri, anlamlarını en düşük düzeyde dahi kavramaksızın tekrarlamayı öğrenmiş bir papağanı andırıyorlar. Oysa diyalektik materyalizmi tam olarak anlayabilmek için, çok dikkatli ve kapsamlı bir çalışma gerekir. Şu sıralar, Marksist felsefe hakkında daha kapsamlı bir kitap üzerinde çalışıyorum. Bu kitabın, konuyla ilgili daha karmaşık sorunları açıklığa kavuşturmaya yardımcı olacağını umuyorum.

Bunlarla birlikte, genel olarak felsefe, özel olarak da Marksist felsefe çalışmalarında bir güçlük mevcut ve bu güçlük, elinizdeki çalışmanın da merkezinde yatıyor. Marx ve Engels, diyalektik materyalizm üzerine yazdıkları dönemde, en azından o günün eğitimli okur kitlesinin felsefe tarihi hakkında temel düzeyde bilgi sahibi olduğunu varsayabiliyorlardı. Günümüzde ise böyle bir varsayımda bulunmak imkânsız.

Hegel’in ‘Felsefe Tarihi’

Hegel’in üç ciltlik dev yapıtı *Felsefe Tarihi*’ni, ilk olarak on yedi yaşındayken ve henüz lise öğrencisiyken okumaya başladım. Üniversiteye başladığımda, ilk cildin tamamını ve ikinci cildin yarısını bitirmiştim. Kitabı son derece sürükleyici bulmuştum. Bu eserde, gözlerimin önünde, insan düşüncesinin en derin hâlinin iki bin beş yüz yılı, ikna edici bir açıklıkla ve bütünlüklü bir diyalektik yaklaşımla ortaya konuyordu.

O dönem *Felsefe Tarihi*, *Tarih Felsefesi* ve *Tinin Görüngübilimi* eserleri üzerine aldığım notlarla dolu birkaç okul defterim hâlâ duruyor. Hegel'in *Felsefi Bilimler Ansiklopedisi*'nin *Küçük Mantık* kısmından geniş pasajlar aktardığım bir defterim bile vardı. Bu olağanüstü çalışmanın bir kopyasını boşuna arayıp durmuştum, en sonunda bir referans kütüphanesinde bulduğum nüsha ise, orijinal Almanca metindi. Yine de böyle ufak bir ayrıntı beni yıldırılmazdı; o zamanlar Almanca bilgim oldukça iyiydi, bu sayede kitabı okumaya ve notlar almaya başladım. Ne yazık ki bu defter seyahatlerim sırasında kayboldu.

Hegel'e olan bu tutkum o zamanlardan beri sürüyor. *Felsefe Tarihi*'nde beni etkileyen şey, Hegel'in konuya son derece özgün bir şekilde yaklaşmasıydı. Eserde felsefe tarihi, bir rastlantısal gelişmeler dizisi olarak değil, organik bir bütün olarak sunuluyordu; yani, bir dizi çelişki üzerinden evrilen, bir fikirler kümesinin bir öncekini görünür biçimde yadsıdığı ve böyle bir ilişkinin, insan düşüncesinin sonsuz bir gelişim sarmalına yol açtığı bir süreç.

Hegel'in felsefe tarihine idealist yaklaşımında kusur bulunabilir. Ancak anlaşılması gereken en önemli şey, onun bütün eserlerine özgünlüğünü veren diyalektik yöntemidir. Diğer felsefe tarihçilerinin yalnızca birbiriyle bağlantısız fikirler, rastlantılar ve bireysel dehalar yığını gördüğü yerde, Hegel, kendi yasasına ve bir iç mantığa sahip, organik bir süreç gören ilk kişidir.

Felsefenin bir dizi çelişki yoluyla gelişmesinde, Hegel'in gördüğü şey, yalnızca bir fikirler dizisinin diğerini yok ettiği olumsuz bir süreç değildi. Bu yadsıma sürecinin, aynı zamanda, önceki aşamalarda geçerli ve doğru olan her şeyin korunması anlamına geldiğini de kavramıştı. Bu koruyarak yadsıma fikri Hegel'in içererek aşma [*Alm. Aufhebung*, İng.

sublation] dediği şeydir ve *Tinin Görüngübilimi*'nin Giriş'inde muhteşem bir dille ifade edilmiştir.

Çiçeğin açmasıyla tomurcuk yok olur ve denebilir ki tomurcuk, çiçek tarafından yadsınmıştır; benzer şekilde, meyve ortaya çıktığında, çiçek de bitkinin yanlış bir varoluş biçimi (sureti) [İng. *Being-there*, Alm. *Dasein*] olarak anlaşılabilir ve meyve, bitkinin gerçeği olarak çiçeğin yerini alır. Bu biçimler, yalnızca birbirinden farklı olmakla kalmaz, aynı zamanda bağdaşmaz şeyler olarak birbirlerinin yerini de alırlar. Yine de akışkan doğaları, aynı zamanda onları, organik bir birliğin anları [momentleri, uğrakları] kılar; bu birlik içinde sadece çatışmamakla kalmazlar, aksine, her biri öteki kadar zorunludur ve parçası olunan bu zorunluk, bütünün yaşamını meydana getirir.¹

Engels, Hegel'in *Tarih Felsefesi*'ni yorumlarken, bu yöntemin ileriye doğru atılmış muazzam bir adım olduğunu söylemiştir:

Tarihte bir gelişme, içsel bir bağıntı bulunduğunu ortaya koymayı deneyen ilk kişi oydu ve onun tarih felsefesindeki bazı şeyler bize şimdilerde ne kadar tuhaf gelirse gelsin, hem selefleriyle hem de ondan sonra tarih üzerine genel yargılarda bulunmaya girişenlerle karşılaştırılınca, onun temel kavrayışındaki ihtişam, bugün hâlâ takdire şayandır.²

Tüm kusurlarına rağmen, Hegel'in *Felsefe Tarihi*'nin ihtisamı –muazzam kapsamı ve derin kavrayışı–, bugün benim için hâlâ bir hayret ve hayranlık kaynağıdır. Hegel'in post-modern eleştirmenlerine gelince, Lenin'in bir zamanlar Rosa Luxemburg hakkında eski bir Rus atasözünü alıntılararak yazdıklarını tekrar edeceğim: “Kartallar zaman zaman ta-

1 G.W.F. Hegel, *The Phenomenology of Spirit*, s. 5-6 [*Tinin Görüngübilimi*, ‘Görüngübilim’].

2 F. Engels, “K. Marx, *A Contribution to the Critique of Political Economy*”, *Marx and Engels Collected Works* (Buradan itibaren MECW olarak anılacaktır), C. 16, s. 474.

vuklardan daha alçaktan uçabilir, ancak tavuklar asla kartalların uçuğu yüksekliğe çıkamaz.”³

Felsefe tarihine Marksist bakış

Elinizdeki çalışmada, Hegel’in getirdiği yenilikçilikten yararlanmaya, ancak bunu, tutarlı bir materyalist bakış açısı içerisinde yapmaya çalıştım. Bu, sözcüğün gerçek anlamıyla bir felsefe tarihi değildir. Gelmiş geçmiş herkesin felsefe hakkında söylediklerini içeren bir derleme de değildir. Bu eserde, örneğin Platon’un *Devlet*’i üzerine ayrıntılı bir inceleme bulmayı amaçlayanlar, maalesef hayal kırıklığına uğrayacaktır. Bunu amaçlayanları, en yakınlarındaki zengin bir kütüphaneye yönlendirmek zorundayım, orada meraklarını tatmin edecek yeterli sayıda ve derinlikte eser bulabileceklerine inanıyorum. Elinizdeki eser, özü itibarıyla bir felsefe tarihidir. Yani burada, kendi içkin yasaları bulunan bir şey olarak, düşüncenin gelişiminin hâkim çizgisini yakalamaya çalışıyorum.

Öte yandan, korkarım ki kitabım, güneşin altındaki her şeyi üretici güçlerin gelişimine ve/veya sınıf mücadelesine indirgemenin mümkün olduğunu zanneden mekanik ‘Marksistler’i tatmin etmeyecektir. Tabii ki bunlar, son tahlilde, insanlık tarihinin temel itici güçleridir ve ülkelerin, devletlerin, imparatorlukların kaderlerini belirler. Ancak, örneğin sanat ve müzik eserlerinin veya felsefe ve dinin karmaşık labirentlerinin açıklamasına, bu temel katmanla aralarında dolaysız bir bağlantı kurarak ulaşmaya çalışmak, ahmakça bir zaman kaybı olacaktır.

Bununla birlikte, filozofların (herkes gibi) toplumdaki genel durumdan –üretici güçlerin yükselişi ve düşüşü ile bunun

3 Şurada alıntılanmıştır: V.I. Lenin, “Notes of a Publicist”, *Collected Works* (Buradan itibaren LCW olarak anılacaktır), Cilt 33, s. 210.

sonucunda ortaya çıkan toplumsal ve siyasal gerilimlerden– etkilendiği ölçüde, kimi aşamalarda, dolaylı da olsa böyle bir ilişkinin ayırdına varılabilir, ki çalışmam da buna işaret edecektir.

Engels'in Alman iktisatçı Conrad Schmidt'e yazdığı bir mektupta belirttiği üzere:

İdeolojinin din, felsefe vb. gibi daha da yükseklerde süzülen alanlarına gelince, bunlar, tarihsel sürecin hazır bulup devraldığı ve bugün saçma diye nitelememiz gereken, bir tarih öncesi içerik barındırır. Doğaya, insanın kendi varlığına, ruhlara, sihirli güçlere ve benzerlerine dair bu çeşitli yanlış görüşlerin temelinde, çoğunlukla, yalnızca olumsuz bir ekonomik etmen yatar; ama aynı zamanda, tarihöncesi dönemin düşük ekonomik gelişme düzeyi de bu yanlış doğa kavrayışları tarafından tamamlanmış, kısmen belirlenmiş, hatta kimi zaman onlar tarafından yaratılmıştır.

Her ne kadar ekonomik zorunluluk, doğa hakkında giderek artan bilginin temel itici gücü olmuş ve bu özelliği gitgide büyümüş olsa bile, bütün bu ilkel saçmalığa ekonomik nedenler bulmaya çalışmak, hiç kuşkusuz bilgiçlik taslamak olacaktır. Bilim tarihi, bu saçmalığın kademeli olarak bertaraf edilmesinin ya da yerine yeni ama daha az abes bir saçmalığın geçirilmesinin tarihidir.

Bu işi üstlenen kimseler, işbölümü içinde kendilerine özgü alanlara mensupturlar ve kendilerini bağımsız bir alanda çalışıyor gibi görürler. Toplumsal işbölümü içinde bağımsız bir grup oluşturdukları ölçüde, bu kişilerin, isabetsiz olanlar da dâhil olmak üzere bütün üretimleri, toplumun toplam gelişimi, hatta ayrıca ekonomik gelişimi üzerinde bir etki yaratır. Bunun yanı sıra, bu kişilerin bizzat kendileri de ekonomik gelişmenin o baskın etkisi altında olmayı sürdürürler. Örnek olarak felsefede bu durum, burjuva dönemi üzerinden kolayca kanıtlanabilir. Hobbes ilk modern materyalistti (18. yüzyıl anlamında) ama mutlak monarşinin Avrupa'nın tamamında zirveyi gördüğü ve İngiltere'de halka karşı savaş başlattığı dönemde, bir mutlakiyetçiydi. Locke, hem din hem de siyaset

alanında, 1688 sınıf uzlaşmasının çocuğuydu. İngiliz deistleri ile onların daha tutarlı halefleri olan Fransız materyalistleri, burjuvazinin gerçek filozoflarıydı –hatta Fransızlar, burjuva devriminin filozoflarıydı. Alman küçük burjuvası, Kant’tan Hegel’e dek Alman felsefesinin tamamında –bazen olumlu bazen de olumsuz biçimde– kendini göstermiştir. Ancak her çağın felsefesi (bu felsefenin işbölümünde belirli bir yer işgal ettiği göz önünde bulundurulursa) önkabulleri olarak selefleri tarafından kendisine aktarılmış ve kendisinin de çıkış noktasını oluşturan, belirli bir entelektüel malzemeye sahiptir.

Ekonomik açıdan geri kalmış ülkelerin, felsefede hâlâ birinci derecede rol oynayabilmelerinin nedeni de budur: 18. yüzyılda, İngiltere’ye kıyasla Fransa’nın, sonraları da bunların her ikisine kıyasla Almanya’nın durumu böyledir. Yine de gerek Fransa’nın gerekse Almanya’nın felsefeleri ve genel olarak bilimsel yazın alanında o dönem görülen parlama, aynı zamanda yükselen ekonomik gelişmenin bir sonucu olmuştur.

Ekonomik gelişmenin nihai üstünlüğünün bu alanlar üzerinde de sağlandığı düşüncesindeyim; ancak bu ilişki, söz konusu alanın kendisinin dayattığı koşullar içinde ortaya çıkıyor: Örneğin felsefe alanında, (yine genellikle yalnızca siyasal veya benzer kisveler altında çalışan) ekonomik etkilerin, selefler tarafından aktarılan mevcut felsefi malzeme üzerinde işlemesi yoluyla gerçekleşiyor.

Burada ekonomi kesinlikle hiç yoktan (*a novo*) bir şey yaratmaz, fakat mevcut düşünce malzemesinin değiştirilme ve daha da geliştirilme şeklini belirler ve bunu da çoğunlukla dolaylı yoldan yapar; çünkü felsefe üzerindeki en büyük dolaysız etkiye sahip olan şey, siyasal, hukuki ve ahlaki tepkimelerdir. ...

Bu beyefendilerin tamamının yoksun olduğu şey, diyalektiktir. Gördükleri, oradaki nedenler ve şuradaki sonuçlardan ibaret. Bu yaptıklarının içi boş bir soyutlama olduğunu, bu tür metafizik karşıt kutupların gerçek hayatta yalnızca krizler sırasında ortaya çıktığını hiç göremiyorlar. Gerçekte bütün o devasa süreç, etkileşimler yoluyla ilerler (çok eşitsiz güçler olsa

da, ekonomik devinim açık ara en güçlü, en temel ve en belirleyici olanıdır), burada her şey görelidir ve hiçbir şey mutlak değildir. Onlar için Hegel hiçbir zaman var olmamıştır.⁴

Burada yapmaya çalıştığım şey, bilginin ilerleme sürecinin temel ve genel seyrinin bir taslağını çıkarmak ve bu sürecin her tarihsel dönemde tam olarak gelişiminin insan düşüncesinin bir sonraki aşamaya geçmesi için zemin hazırladığını ortaya koymaktır.

Marksistlerin görevi, şimdiye dek var olmuş her düşünce akımını ele almak ve sadece incelemek değildir. Daha çok, birbiriyle çatışan sayısız eğilim ve fikir içerisinden, insanlığı şu anda bulduğumuz aşamaya getiren temel, ussal ilkeleri çekip çıkarmaktır. Bu süreç, bilim ve teknolojiadaki muazzam ilerlemelere büyük katkı sağlamıştır ve anılan ilerlemeler, insanlığın sosyalizm çerçevesinde nitel anlamda daha yüksek bir gelişim aşamasına ilerlemesinin temelini oluşturuyor.

Geçmişe yönelik postmodern tutum: Cehaletin mutluluk olduğu yerde, bilge olmak aptallıktır

Diyalektiğin Yunanlılar, Sokrates öncesi filozoflar ve özellikle de Herakleitos ile başlayan çok uzun bir tarihi vardır. Diyalektik, en güçlü ifadesini Hegel'in çalışmalarında bulur. Ancak modern burjuva felsefesindeki hâkim eğilim, geçmişin tüm felsefesini hor görmektedir. Bu eğilimde, sadece Marksizm değil, geçmişe ait tüm büyük fikirler züppece reddedilir, 'üst-anlatılar' olarak etiketlenir ve hiç düşünmeden tarihin çöplüğüne gönderilir.

Geçmişte, hâlâ ilerici bir rol oynayabildiği zamanlarda burjuvazi, devrimci bir ideolojiye sahipti. Büyük ve özgün düşü-

4 F. Engels, "Letter to Conrad Schmidt, 27 October 1890", *Marx and Engels Selected Correspondence, 1846-1895* (Buradan itibaren MESC olarak anılacaktır), s. 482-484. [*Seçme Yazışmalar*].

nürler yetiştirdi: Locke ve Hobbes, Rousseau ve Diderot, Fransız Aydınlanması'nın diğer devrimci düşünürleri; Kant ve Hegel, Adam Smith ve David Ricardo, Newton ve Darwin. Ancak burjuvazinin gerileme dönemindeki entelektüel üretimi, ileri derecede bir bunamanın tüm belirtilerini sergilemektedir.

Tarihte karamsarlık, şüphe ve çaresizlikle öne çıkan dönemler olur. Böylesi dönemlerde, içinde bulunulan topluma ve onun ideolojisine olan inancını yitiren insanların önünde sadece iki seçenek vardır. Bunlardan biri, mevcut düzene meydan okumak ve devrimci yolu seçmektir. Diğeri ise, toplumdaki çelişkileri görmezden gelmeye yönelik nafile bir çabayla içe dönmek ve bireysel kurtuluşu ya dinde ya da aşırı felsefi öznelcilikte aramaktır.

Eski toplum ayakları üzerinde ölüyor, ancak yazgısını kabullenmeyi inatla reddediyor. Güçlü maddi çıkarlar, eski toplumu ayakta tutmak için kararlı bir çaba göstermeye devam ediyor ve korkunç miktarda kaynağa hükmederek, toplumsal ve entelektüel yaşamın her yönü üzerinde büyük bir baskı uyguluyor. Bugün burjuvazinin ideolojisi sadece iktisat ve siyaset alanlarında değil, felsefe alanında da çözülmeye sürecinde; kayda değer hiçbir şey üretmiyor. Artık yapıcı bir destek, saygınlık ya da otorite sağlayamayan bu yapı, tıpkı bir cesedin kötü koku yayması gibi, olumsuz ruh halleri yayıyor. Böyle ruh halleri, kaçınılmaz bir şekilde hâkim felsefede de ifadesini buluyor. Üniversite felsefe bölümlerinden çıkan yavan ürünleri, eşit ölçüde bıkkınlık ve kızgınlık hissetmeden okumak mümkün değil. Bu genel gerileyişin, felsefe tarihiyle ilgili yaklaşımlarda da kendini gösterdiğini söylemeye gerek bile yok.

Felsefe bölümlerine büyük aydınlanma umutlarıyla giren, gözleri parlayan genç öğrenciler ya hızla düş kırıklığına uğruyor ya da kaçmanın mümkün olmadığı postmodern abukluğun zehirli foseptiğine sürükleniveriyor. Her iki durumda da

geçmişin büyük düşünürlerinden kayda değer hiçbir şey öğrenemedi mezun oluyorlar. Gençlerin zihinlerini postmodern zırvalarla doldurmakla yetinmeyen felsefe bölümleri, aynı zırvaları geçmişe araştırma çalışmalarında da kullanma cüretini gösteriyor. Belli ki postmodern akademik çete, bir zamanlar filozofların gerçek hayat hakkında söyleyecek derin ve önemli şeyleri olduğu gerçeğinin hatırlatılmasından hoşlanmıyor.

Felsefi tarihin çarpıtılması

Geçenlerde, Hegel'in yeni (ve çok övülen) bir çevirisinde, bu büyük diyalektik düşünürün diline postmodern terminolojiyi zerk eden, Almancadan yapılmış kaba bir çeviri hatası olduğu kulağıma çalındı. Hegel'in *Mantık Bilimi* adlı eserinin, Cambridge Üniversitesi bünyesinde yapılan ve dünyanın dört bir yanındaki üniversitelerde kült hâline gelmeye başlayan meşhur yeni İngilizce çevirisinde, Almanca *Denken* ve *Denkend* sözcükleri (İngilizcede bunlar tam olarak 'düşünce' ve 'düşünme' anlamına gelmektedir), istikrarlı biçimde 'söylem' [*discourse*] ve 'söylemsel' [*discursive*] olarak çevrilmiş.

Bu, Hegel'in fikirlerinin arsızca tahrif edilmesi ve çeviri işinin tüm etik normlarının çiğnenmesi anlamına gelmektedir. Postmodern öznelciliği gizlice Hegel'e sızdırmaya çalışmak, suç teşkil eden bir eylemdir. Çevirmen George di Giovanni, bu tercihini savunurken, hiçbir kanıta dayanmaksızın şu iddiada bulunmaktadır: "*Mantık*'ın konusu, 'kendinde-şey'i ister bir töz isterse özgürlük olarak kavrayın, 'kendinde-şey' ya da onun görüngüye dayalı tezahürleri değil, *söylemin kendisidir*."⁵

Bu, skandaldan başka bir şey değildir. Yine de yeni 'anlatı'dan son derece memnun olan 'eleştirmenler' tarafından göz ardı edilmiştir. Bu bir vandallık eylemidir, üç aşağı

5 G.W.F. Hegel, *The Science of Logic*, s. xxxv, vurgular bana ait [*Mantık Bilimi*].

beş yukarı Mona Lisa'nın yüzüne bıyık çizmeye denktir. Bu ufak ayrıntı, bizi gecikmeden teyakkuza geçirmelidir.

Sahte bir nesnellik

Üniversitelerdeki çokbilmişlerin vakit kaybetmeksizin beni felsefe tarihinin tek taraflı bir sürümünü sunmakla suçlayacaklarından en ufak bir şüphem yok. Bu suçlama karşısında, suçumu kabul edeceğim. Adanmış bir Marksist olarak, belirli bir felsefi bakış açısını, yani diyalektik materyalizmi sonuna kadar savunmaya niyetliyim.

Üniversitelerin felsefe bölümleri bilgi ve kültürün fildişi kuleleri değil, sınıflar arasındaki savaşta sadece birer siperdir. Bu siperler, ustaca tasarlanmış sözde-bilimsel sahte nesnellik kamuflajıyla dikkatlice gizlenmiştir. Fakat arapsaçına dönmüş bu yalan yumağının arkasında, daima maddi çıkarlar, sınıfsal önyargılar ve kurulu düzenin yüzüstü bir savunusu yatar.

Bütün felsefe tarihi, birbirini dışlayan iki karşıt bakış açısı –felsefi materyalizm ve felsefi idealizm– arasında; yani, bilimsel yaklaşım ile insan bilincini dinsel gizemciliğin dünyasına geri çekme çabası arasında kesintisiz bir mücadeledir. Felsefe alanı daima bir dizi ‘tek yanlı yorum’a bölünmüş olduğundan, bu dünya görüşlerinden birinin veya ötekini safında durmaktan kaçınmak büsbütün imkânsızdır. Elinizdeki kitabın yazarı ile onu eleştirenler arasındaki tek fark, benim, eğilimimi en başından açıklayacak kadar dürüst olmam, eleştirenleriminse, her daim yalnızca partizanca görüşlerini ve sınıfsal bakış açılarını gizlemeye yarayan, riyakâr ve bütünüyle sahte bir ‘nesnellik’in arkasına saklanmalarıdır.

Bugün dahi felsefe, materyalizm ile idealizm arasında süregelen, materyalizmin düşmanlarının sayıca üstün geldiği ve pek çok avantaja sahip olduğu, amansız bir mücadele olmaya devam etmektedir. Peki, kişinin belirli bir felsefi ve siyasi du-

ruşu benimsemesi, nesnelliği gerçekten ortadan kaldırır mı? Bu, olgularla çelişen bir varsayımdır. Bahse konu itirazlara, büyük Marksist Lev Troçki, şu şekilde yanıt vermiştir:

Bir dar kafalının gözünde, devrimci bir bakış açısı, âdeta bilimsel nesnelliğin yokluğuna denktir. Biz bunun tam tersini düşünüyoruz: Yalnızca bir devrimci –elbette bilimsel yöntemle donanmış olması şartıyla– devrimin nesnel dinamiklerini ortaya koyabilir. Kavrayıcı düşünme, genellikle pasif değil aktiftir. İrade unsuru, doğanın ve toplumun sırlarına nüfuz etmek için vazgeçilmezdir. Tıpkı bir cerrahın, bir insanın hayatı neşterin ucundayken, organizmanın muhtelif dokuları arasında son derece dikkatli bir ayırım gözetmesi gibi, bir devrimci de eğer görevine ciddiyetle yaklaşıyorsa, toplumun yapısını, işlevlerini ve tepkilerini ciddi bir duyarlılıkla çözümleme yükümlülüğündedir.⁶

Eleştirenlerim üzerine birkaç söz

Marksizm mevcut düzene meydan okuyan önemli bir güç olarak ortaya çıktı çıkalı, egemen sınıflar, diyalektik materyalizmden başlayarak Marksist ideolojinin her boyutuna karşı sürekli bir savaş hâlinindedir. Marksizmin adının geçmesi bile bu çevrelerde otomatik bir tepkiye yol açar –‘modası geçmiş’, ‘bilim dışı’, ‘çoktan çürütülmüş’, ‘metafizik’ ve geri kalan tüm o basmakalıp ve biktirici tekerlemeler.

Elinizdeki çalışmanın da benzer bir reddiye korosuyla karşılanacağından hiç kuşku yok. Bu beni zerre kadar rahatsız etmiyor. Son altmış yıldır aynı sıkıcı sövgü selini dinliyorum ve Marx’ı eleştirenlerin iddiaları, bu kadar sık ve tekdüze bir biçimde tekrar edilmekle güçlenmiş olmuyor. Muhaliflerimin bundan rahatsızlık duyacak olmalarını anlıyorum. Eski metinleri didikleterek kanıtlarımı çürütmeye çalışacaklar ve sonuçta siyahın beyaz, beyazın da siyah olduğunu kanıtla-

6 L. Trotsky, *The Chinese Revolution*, s. xi-xii.

maya çalışacaklar. Bu tümüyle doğal bir tepki, çünkü onlar da benimkiyle taban tabana bağdaşmaz olan belirli bir felsefi bakış açısını savunuyorlar. Kastettiğim, nesnel ya da öznel olanıyla, felsefi idealizmin bakış açısıdır.

Elbette bu tercihe hiçbir itirazım yok. Kendilerine çekici gelen gizemci ve akıl dışı fikirleri savunma hakları sonuna kadar var. Ancak, tarafgirliklerini sahte bir nesnellik perdesi arkasına gizlemeye çalışmalarına ya da geçmişin büyük düşünürlerine ait fikirleri kendi dar ve gerici bakış açılarına uydurmak amacıyla çarpıtmaya kalkışmalarına izin verilemez.

Devrimci bir silah olarak felsefe

Resmî felsefe, büründüğü mağrur üstünlük hâlesine ve sınıf mücadelesine karşı takındığı küçümser pozlara rağmen, egemen sınıfın elindeki silahlardan yalnızca bir tanesidir ve gençlerin kafasını karıştırmak, yönlerini şaşırtmak ve onları devrimin yolundan başka yönlere çekmek amacıyla bilinçli bir şekilde kullanılmaktadır. Bilge Joseph Dietzgen'in sözleriyle, felsefe bir bilim değil, sosyalizme karşı bir kalkandır.

Eski zamanlarda filozoflar asiydi, mevcut ahlaki ve toplumsal düzeni değiştirmekte kararlı, tehlikeli kâfirlerdi. Sokrates baldıran zehri içmeye zorlandı; Spinoza tanrıtanımazlıkla suçlandı, aforoz edildi ve aşağılandı; Giordano Bruno Engizisyon tarafından bir direğe bağlanıp yakıldı; 18. yüzyılın Fransız *philosophes* [filozofları] Bastille Baskını'na giden yolu hazırladılar. Ne var ki günümüzde çoğu insan felsefeye ve filozoflara ya kayıtsız kalmakta ya da küçümseyerek bakmaktadır, ki bu fazlasıyla hak edilmiştir.

Ancak en üzücü olanı, insanların, günümüzün felsefi çölüne sırtını dönerken, insan düşüncesinin –kifayetsiz zamanelerin aksine– devleri konumundaki geçmiş büyük düşünürleri de yok sayıyor olmasıdır.

Eski idealist felsefe, toplumsal yaşamdan hayali bağımsızlığını inatla savunmaya devam ediyor. Akademi dünyasının filozofları, bugün hâlâ gerçek insanların, toplumsal yaşamın ve siyasetin kirli dünyasından azade olduklarını iddia etmekte. Oysa bu bir yanılsamadır. Aslında onlar, kafa karıştırıcı bir tarzda da olsa, o aynı dünyanın bir yansımasını temsil ederler sadece. Son tahlilde, farkında olsunlar ya da olmasınlar, savunukları fikirler, hâlihazırdaki toplumun üstü örtülü bir savunusudur ve özünde, en kirli ve arsız kişisel çıkarlara dayanır.

Kendi adıma niyetim, yalnızca Marksizme karşı kör bir nefret ve kurulu düzeni korumaya yönelik ateşli bir arzu ile güdümlenen akademisyenlerle çene yarıştırmak değil. Fakat, sınıf mücadelesinin başarılı bir şekilde sürdürülmesi için gerekli zemini, yalnızca bu ideolojik çöplüğü temizleyerek hazırlayabiliriz. Marksizmin eski ve gözden düşmüş fikirlere kapsamlı bir alternatif oluşturma görevi vardır. Bununla birlikte, geçmişin büyük düşünürlerine, Yunanlılara, Spinoza'ya, Aydınlanma'nın Fransız materyalistlerine ve hepsinden önemlisi Hegel'e sırt dönmeye hakkımız yok. Onlar, Marksist felsefenin dâhiyane başarılarının yolunu hazırlayan yiğit öncülerdi ve haklı olarak, devrimci mirasımızın önemli bir parçası olarak kabul edilebilirler.

Felsefe tarihinde değerli olan her şeyi kurtarmak: yanlış, modası geçmiş ve faydasız her şeyi ise ıskartaya çıkarmak gibi bir görevimiz var. Ekim Devrimi, Paris Komünü ve Bastille Baskını nasıl tüm dünyayı dönüştürecek olan müstakbel sosyalist devrimin yoluna ışık tuttuysa, geçmişin büyük felsefi savaşçıları da geleceğin felsefesi olan diyalektik materyalizmin temelini atmıştır. Dünn sınıf mücadelelerinin sağladığı derslerle nasıl özenle ilgileniyorsak, felsefe tarihinin temel anlamını oluşturan, fikirlerin büyük mücadelesini incelemek de görevimizdir.

Profesör Benjamin Farrington: Kişisel bir anı

Bu çalışmanın ilk bölümlerinde, Profesör Benjamin Farrington tarafından yazılan ve ününün hakkını veren *Greek Science* [Yunan Bilimi] adlı kitaptan alıntılar yaptığımı fark edeceksiniz. Anılan çalışma, bu konunun ele alınışında asla üzerine çıkılamamış, öncü bir eserdir. Günümüzde genel olarak bir klasik olduğu kabul edilse de Marksist tarihsel materyalizm bakış açısıyla kaleme alınmış olmasından ötürü önemli tartışmalara yol açmıştır. Profesör Farrington ile 1963 yılında, o zamanlar yeni kurulmuş olan Sussex Üniversitesi'ne girmek üzere Swansea'den ayrıldığım yıl tanışma şansını yakaladım. Bu karşılaşmanın öyküsü şöyle:

Profesör Farrington İrlanda'da doğmuş, ancak ana uzmanlık alanı olan klasikler (Yunanca ve Latince) üzerine ders vermek için birçok ülkeye seyahat etmiş, bunun yanı sıra İngiliz materyalist Francis Bacon üzerine yaptığı çalışma gibi, felsefe alanında önemli eserler vermiştir. Güney Afrika'da da dersler vermiş ve köktenci görüşleriyle kısa sürede tanınmıştır. Daha sonra İngiltere'ye taşındı ve Bristol Üniversitesi'nde ders verdi, sonunda memleketim Swansea'ye yerleşti ve 1936 yılından emekli olduğu 1956'ya kadar burada bir Klasikler Profesörü olarak görev yaptı.

Otuzlu yıllar, Güney Galler'de ağır bir bunalım, kitlesel işsizlik ve yoksulluk dönemi olarak yaşandı. Bu durum benim ailemi de etkilemişti; teneke levha işçisi olan büyükbabam çocuklarını beslemekte bile zorlanıyordu. Adanmış bir sendikacı ve Komünist Partisi'nin sadık bir üyesiydi.

Benjamin Farrington'ın Marksist olduğunu pek çok kişi bilse de, onun aynı zamanda Komünist Partisi üyesi olduğundan çok az kişi haberdardır. Konumu nedeniyle, o günlerde Komünist Partisi'nde kural olduğu üzere, bu gerçek kamuoyuna açıklanmamıştı. Hem büyükbabamı hem de genç bir

kızken Swansea’de *The Daily Worker* gazetesini satan annemi tanıyordu. Kısa sürede sıkı bir aile dostu hâline gelmişti.

Ben Sussex’e gitmeye hazırlanırken, annem bana tek söz etmeden, üniversiteye gideceğimi gururla açıkladığı (ailemizde duyulmamış bir olaydı) ve Küba Devrimi’ni desteklemek için *South Wales Evening Post*’a gönderdiğim birkaç yazıyı eklediği bir mektubu Profesör Farrington’a gönderdi. Profesör Farrington’ın emekli olduğunu ve bildiğim kadarıyla ailemle tüm irtibatının koptuğunu göz önünde bulundurduğumda, sadece cevap vermekle kalmayıp beni Brighton’a giderken çay içmeye davet ettiğini öğrenince çok şaşırdım. Artık emekliydi ve eşiyle birlikte Leamington Spa’da yaşıyordu; ben de onunla buluşmaya oraya gittim. Beni çok sıcak karşıladı ve annemin durumunu sordu (büyükbabam kısa süre önce vefat etmişti). Onu çok çekici, arkadaş canlısı bir adam olarak hatırlıyorum; onda, pek çok kendini beğenmiş akademisyenin alametifarikası olan gösterişli burnu büyüklükten eser yoktu. Şu küçük adaların, biz İrlandalı olmayan sakinlerinin kulağına müzik gibi gelen o yumuşak, nazik güney İrlanda şivesiyle konuşuyordu. Bana Sussex’teki çalışmalarım hakkında sorular sordu ve *The Evening Post*’a gönderdiğim yazıları gönülden, cömertçe övdü. Dört bir yanı kitaplarla dolu raflardan gözlerimin kamaştığını fark etti. Felsefeyle ilgilendiğimi öğrenince, bana en sevdiğim filozofun kim olduğunu sordu. Hiç tereddüt etmeden cevap verdim: Hegel. Hemen ayağa kalktı ve bana uzattığı eski gri bir cilde el attı. Bu, Hegel’in *Hukuk Felsefesi* kitabıydı. Açmış ve sayfalarına göz atmaya başlamıştım ki beni durdurdu. “Bu senin” dedi. “Sende kalabilir.”

Gerçekten de o zamandan beri o kitabı saklıyorum ve bu satırları yazarken bile masamın üzerinde duruyor. Kitaplarım arasında, sayamayacağım kadar çok satırının altını çizmediğim ve kenarlarına sürüyle yorum düşmediğim bir tek

bu vardır. Büyük bir adamla –bu hayatta gerçek bir istisna: sadece gerçek bir entelektüel değil, aynı zamanda dar kafalılar kabilesine karşı tek başına ayakta durmaktan korkmayan kararlı bir Marksist olan bir akademisyenle– kısa bir karşılaşmaya dair kıymetli bir yadigâr olmayı sürdürüyor.

Benjamin Farrington öleli çok oldu, ama taşıdığı o ruh, bu kitabın her sayfasına ilham verdi. Ve bugün, antik Yunan tarihiyle ciddi biçimde ilgilenen herkes için *Greek Science*, hâlâ zorunlu bir okumadır.

Londra

20 Ağustos 2021

FELSEFENİN ORTAYA ÇIKIŞI

Başlamadan önce, “Ee, bundan bize ne?” diye sormak isteyebilirsiniz. Bilim ve felsefenin karmaşık sorularıyla uğraşmamız gerçekten gerekli mi? Böyle bir soruya iki yanıt vermek mümkündür. Eğer bu soruyla kastedilen, günlük hayatımızı sürdürmek için bu tür şeyleri bilmeye ihtiyacımız olup olmadığıysa, cevap açıkça hayır olacaktır. Ama içinde yaşadığımız dünyaya ve doğada, toplumda ve kendi düşünce şeklimizde işlemekte olan temel süreçlere dair akılcı bir anlayışa ulaşma arzusundaysak, o zaman konu çok farklı bir mercekten görünmeye başlar.

Gerçekte, herkesin bir ‘felsefe’si vardır; çünkü felsefe, dünyaya bakmanın bir yoludur. Hepimiz doğruyu yanlıştan, iyiyi kötünden nasıl ayırt edeceğimizi bildiğimize inanırız. Oysa bunlar, oldukça karmaşık konulardır ve tarihin en büyük zihinlerinin dikkatini çekmişlerdir. Irak ve Afganistan’daki kardeş savaşları, kitlesel işsizliğin yeniden ortaya çıkışı ya da Suriye’deki iç savaş gibi korkunç olayların var olduğu gerçeğiyle karşı karşıya kaldığında, pek çok insan, bu tür şeylerden anlamadığını itiraf edecek ve sıklıkla ‘insan doğası’na yönelik muğlak atıflara başvuracaktır. İyi de tüm kötülüklerimizin kaynağı olarak görülen ve ebediyen değişmez addedilen bu gizemli insan doğası nedir? Bu son derece felsefi bir sorudur ve dindar bir zihin yapısına sahip değillerse, pek çok kişi bu